

УДК 378.147.091.33-027.22:001.891]:159.9

Видра Олександр

ORCID 0000-0001-9281-915X

Scopus ID 5721914581

Кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології і методики технологічної освіти,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: vidrik7@gmail.com

МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТУДЕНТІВ З ПРОЦЕДУРОЮ НАУКОВОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У ЦИКЛІ ВСТУПНИХ ЗАНЯТЬ З ПСИХОЛОГІЇ

Основне спрямування статті й **мета** роботи – висвітлити методичний досвід ознайомлення студентів педагогічних і класичних спеціальностей з процедурою наукового психологічного дослідження у циклі вступних занять з психології.

У статті викладений зміст практичної роботи, в ході виконання якої можливо ефективно, доступно й змістовно ознайомити студентів з процедурою наукового психологічного дослідження. Практична робота містить елементи змагання, інтерактивна, наближена до життєвого досвіду, відповідає сучасним вимогам методики викладання психології. Наведені нюанси методики проведення практичної роботи, психологічні коментарі.

Методологія побудована на основі досвіду науковців, викладачів, які розглядали питання і проблеми методики викладання психології та основи наукових психологічних досліджень. Зокрема напрацювання щодо мотивації та активізації студентів під час виконання практичних робіт з психології, особливості педагогічної майстерності викладача психології, методика та організація наукових досліджень з психології.

Новизна роботи: уперше детально описана методика ознайомлення студентів із процедурою наукового психологічного дослідження, яка забезпечує досягнення одразу декількох цілей за одне практичне заняття: ознайомлення студентів з процедурою наукового психологічного дослідження, забезпечення цілковитої інтерактивності процесу, створення умови усвідомлення студентами інтернальності своєї поведінки, розвиток відповідальності, підготовка студентів до написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт, виявлення обдарованих студентів, які мають наукові здібності.

Висновки. Представлений зміст і результати досвіду впровадження методики ознайомлення студентів з процедурою наукового психологічного дослідження у циклі вступних занять з психології надають можливість швидкого опанування нею як досвідченими викладачами, так і молодими спеціалістами з мінімальними затратами часу для попереднього тренування і роз'яснень нюансів.

Ключові слова: психологічна культура, психологія, методика, локус суб'єктивного контролю, відповідальність, інтернальність, каузальна атрибуція.

Складну тему будь-якої навчальної дисципліни можливо зробити яскравою та цікавою, як і привабливий навчальний матеріал перетворити на нудний. Більшою мірою це залежить від фаху науково-педагогічного працівника, його досвіду, можливостей, креативності, спрямованості, методичних умінь тощо. Але сьогодні це стало справжнім викликом, оскільки ця проблема хоча й була актуальною завжди, але тепер загострилася у зв'язку з погіршенням умов організації навчального процесу, а також зі зниженням у молоді прагнень активно навчатися, що є наслідком дистанційної освіти протягом вже п'яти років в умовах карантину та війни і констатується у багатьох психолого-педагогічних дослідженнях.

Сама ж проблема ознайомлення студентів з поняттям про психологічне дослідження, його змістом, суттю, організацією, процедурою є важливою з точки зору застосування цих знань при роботі з науковою інформацією, подальшої професійної діяльності. Аналіз підручників, наукових статей, присвячених основам наукового дослідження, методиці викладання засвідчив відсутність саме детального опису методики ознайомлення студентів з процедурою наукового психологічного дослідження у циклі вступних занять з психології, тому вирішено таку створити.

Метою статті є висвітлення досвіду ознайомлення студентів педагогічних і класичних спеціальностей з процедурою наукового психологічного дослідження у циклі вступних занять з

психології у вигляді результатів розробки, багаторічного впровадження і вдосконалення відповідної методики в умовах професійної підготовки та розвитку психологічної культури здобувачів.

Завданням було створити практичну роботу, в ході виконання якої можливо було б достатньо просто, швидко, але при цьому змістовно ознайомити студентів з процедурою наукового психологічного дослідження, зробити її цікавою, з елементами змагання, наближеною до життєвого досвіду, такою, щоб відповідала сучасним вимогам методики викладання психології.

За основу було взято досвід науковців, викладачів, які розглядали питання і проблеми методики викладання психології та основи наукових психологічних досліджень. Зокрема напрацювання О. Г. Романовського щодо мотивації та активізації студентів під час виконання практичних робіт з психології [7, 27], особливості педагогічної майстерності викладача психології у роботі Ю. Ю. Бойко-Бузиля та С. Л. Горбенко [1, 99]; методика та організація наукових досліджень з психології, які розкриті в роботах С. Е. Важинського, Т. І. Щербак [3] та В. Й. Бочелюк і В. В. Бочелюк [2].

За предметну складову було взято метод Е. Джонса і Р. Нісбета [8, 84]. Мета методу – діагностика каузальних висновків щодо причин своєї поведінки та поведінки інших людей в групі.

Метод простий, зрозумілий, дозволяє одночасно бути досліджуваним і в позиції дослідника, що як раз надає можливість здобувачам ознайомитися з прикладом психологічного дослідження зсередини і ззовні.

Досягається це тим, що в ході експериментальної частини увага студентів зміщується з гіпотези дослідження шляхом відволікання на оцінку іншої людини, яка подобається, не подобається, і самооцінку, за рахунок чого учасники надають об'єктивні відповіді, думаючи, що все контролюють, або що ситуація не змінюється. Це працює, навіть якщо студенти попередньо повністю ознайомлені зі змістом практичної роботи.

Так створюється інтрига на початку роботи, відбувається мотивація у формі зацікавленості студентів у мотиваційній складовій підготовчого етапу.

Підготовчий етап методики

Основною метою цього етапу є підготувати студентів до свідомого сприйняття практичної роботи шляхом створення в них зацікавленості, піднесеного настрою у взаємодії. Етап поділений на дві складові:

1. Теоретична складова підготовчого етапу. Частково ця частина реалізується на лекції, де студенти отримують інформацію про психологічне дослідження, його види, процедури, методи тощо. Доповнюється ж вона безпосередньо під час виконання практичної роботи супровідною інформацією про етапи дослідження, його складові та їх суть.

2. Мотиваційна складова підготовчого етапу. Також починається у теорії, потім безпосередньо перед виконанням практичної роботи і далі продовжується під час неї.

Ці складові не є окремими частинами, а пов'язані між собою, взаємозалежні й доповнюють одна одну, також елементно присутні в наступних етапах. Крім того можливе їх адаптивне використання в різній послідовності та внеску в процес. Наприклад, для студентів з переважаючим практичним мисленням, або з низькою мотивацією до навчання з більшим внеском реалізується мотиваційна складова підготовчого етапу, показується більше відео прикладів яскравих психологічних досліджень.

Етап виконання практичної роботи

Бажано, щоб перед початком виконання роботи у студентів на руках були методичні рекомендації в друкованому або електронному варіанті й накреслена у зошиті, або роздрукована і вклеєна в ньому таблиця 1 [5, 9].

Студентам повідомляється мета роботи й актуалізуються їх знання про етапи психологічного дослідження, які були розглянуті на лекції.

Мотивація. Студентам пропонується поділитися своїми думками щодо наступних двох уявних ситуацій:

1. «Уявіть, що вся група не отримуватиме стипендію, оскільки старостою (іншою людиною) вчасно не була подана необхідна документація. Як ви вважаєте, це могло б скоріше залежати від особистих якостей старости, чи від зовнішніх умов або обставин, в яких він або вона були?»

2. «Уявіть, що вся група не отримуватиме стипендію, оскільки саме ви вчасно не подали необхідну документацію. Як ви вважаєте, це могло б скоріше залежати від ваших особистих якостей, чи від зовнішніх умов або обставин, в яких ви були?»

Психологічний коментар. Ставити питання слід безвідносно до членів групи, якщо в групі психологічна атмосфера напружена, або студенти ще не адаптовані до навчання.

Кожен студент висловлює свою думку усно у форматі обговорення. Думки завжди різняться. Але у переважній більшості на перше питання 50±10% студентів відповідають що поведінка старости (іншої людини) залежить від її особистих якостей, така ж кількість зазначає, що скоріше від умов або обставин; до 10% вважають що і обставини і особисті якості можуть впливати.

На друге питання біля 80% студентів відповідають, що це скоріше могло б статися під впливом зовнішніх умов, ситуацій, обставин.

Примітка. У статті використовуються результати з 2006 по 2023 роки викладання психологічних дисциплін у студентів різних ЗВО та спеціальностей: Національний університет «Чернігівський

колегіум» імені Т.Г. Шевченка (напрямки навчання «технологічна освіта» і «професійна освіта», Чернігівський державний інститут економіки і управління (напрямки «будівництво і архітектура», «соціологія», «економіка, менеджмент, маркетинг» 2006-2009 роки), Чернігівська філія Рівненського інституту слов'язнавства Київського славистичного університету (напрямок «соціально-політичні науки», 2006-2009 роки). На момент подання до публікації цієї статті безпосередньо 1218 студентів прийняли участь у цій роботі. Детальніше можна ознайомитися з результатами дослідження у статті, яка присвячена результатам дослідження особливостей усвідомлення студентами причин особистої поведінки і поведінки інших у групі [4].

Потім студентам пропонується експериментально дослідити чи відображають їх відповіді справжні переконання, зауваживши, що люди можуть відповідати не так, як це є насправді. Так створюється проблемна ситуація і зацікавленість. Іноді здобувачі запитують яким чином можливо добитися відповідей, що реально відображають справжні переконання. На що не слід розповідати одразу секрет методики, а вказати на те, що це відбувається шляхом обходу свідомості, що неможливо помітити у процесі. Це додає інтриги, більше мотивує.

Далі виконується дослідження згідно інструкцій [5, 9].

Теоретичний етап експериментального дослідження. Визначається тема, мета, об'єкт, предмет, завдання дослідження. Окрема увага – гіпотеза дослідження – слід акцентувати увагу на тому, що гіпотеза по своїй суті складається з двох частин і відображає припущення з результатів обговорення на початку заняття: «люди схильні вважати, що їх власна поведінка викликана зовнішніми ситуаціями та умовами...», «а поведінка інших – від їх особистих якостей». Корисною складовою цього етапу є тренування студентів до написання вступної частини курсових, бакалаврських, магістерських робіт.

На методичному етапі студентам пояснюється як для кожного дослідження підбираються, або розробляються методики, які сприяють досягненню поставлених цілей. А саме в цій роботі буде використаний метод Е. Джонса і Р. Нісбета.

Експериментальний етап. Студентам пропонується заповнити таблицю 1 [5, 9] відносно іншої людини, яка подобається, не подобається та самооцінки. Після заповнення для підтримання інтриги учасникам повідомляється, що експеримент вже відбувся і вони не помітили як вдалося оминати їх свідомість.

Вже наприкінці заняття після виконання роботи, можна розповісти, що цьому сприяє три відволікаючі фактори: переключення уваги на емоції (людина, що не подобається і подобається); три варіанти відповідей «так», «ні», «коли як», які по суті є двома варіантами: конкретні відповіді «так» і «ні», та ситуативні – «коли як»; різна послідовність між збиранням даних (спочатку «інші люди», потім «я») та гіпотезою (спочатку «люди схильні вважати про себе», а потім «інші люди»).

Поступово відбувається перехід до аналітичного етапу. Для цього усі відповіді студентів заносяться до таблиці 2 [5, 9]. Відбувається кількісна обробка результатів: складаються результати по кожній строчці таблиці. Саме тут студенти бачать, що відповіді поділяються на конкретні та ситуативні. Це створює умови для самостійних висновків щодо підтвердження або спростування гіпотези дослідження.

Примітка. Таблиця зображується на дошці при очному навчанні, або на екрані з демонстрацією при навчанні онлайн. Кількість стовпчиків для результатів повинна відповідати кількості учасників.

Далі використовується елемент змагання: «хто перший з'ясує, обґрунтує і сформулює висновки про підтвердження або спростування гіпотези, отримує додаткові бали до практичної роботи». Практика показує, що це посилене завдання для студентів, але не є простим. Зазвичай протягом 5 хвилин справляються 1-2 здобувачі, які швидко розуміють логіку інтерпретації результатів та наводять обґрунтування підтвердження або спростування гіпотези.

Також розглядаються не тільки загальні результати, але й часткові, особливо які вирізняються, як приклад якісної обробки результатів.

Підсумки роботи студенти прописують у зошитах у вигляді висновків.

Етап висновків та оцінювання

Оцінювання відбувається відповідно критеріям, які прописуються в силабусі та робочій програмі дисципліни, в рамках якої виконується практична робота. При очному навчанні безпосередньо в кінці заняття, при дистанційному – на сервісі Moodle після завантаження здобувачами матеріалів на перевірку.

Підсумки заняття

Протягом перших трьох років заняття завершувалися обговоренням результатів та підведенням підсумків. Потім було з'ясовано, що результати кожного року мають тенденцію повторюватися. Це було цікаво з наукової точки зору. Тож було розпочате відповідне дослідження, в ході якого була виявлена цікава закономірність.

Результати полягали в тому, що під час попереднього опитування більшість студентів (біля 80%) відповідали, що їх власна поведінка частіше залежить від зовнішніх умов та обставин. Але результати дослідження (перша частина гіпотези) це спростували: насправді у 80-85% студентів в системі переконань їх локус суб'єктивного контролю інтернальний. Тобто вони не усвідомлюють, що їх поведінка, вчинки більшою мірою залежать від їх особистих якостей. І лише одиниці мають

протилежний результат. З роками ці показники коливалися у межах лише до 10%. Це стосується також часів пандемії, війни. Не виявлено залежності від статі, віку.

Ці результати використовуються при підведенні підсумків практичної роботи. Студентам пояснюється: розуміють вони, чи ні, але все ж їх поведінка залежить більшою мірою від особистих якостей, рішень. Розуміння та усвідомлення цього формує і розвиває відповідальність за своє життя, сприяє розвитку самосвідомості. Вони можуть відчуті і зрозуміти це, переконатися за результатами прикладу наукового психологічного дослідження, в якому одночасно прийняли участь і спробували роль дослідників. Згодом було розроблено методику усвідомлення та розвитку відповідальності за своє життя у студентів закладів вищої освіти [6].

Так ми уможливуємо досягнення одразу декількох цілей за одне практичне заняття: ознайомлюємо студентів з процедурою наукового психологічного дослідження, забезпечуємо цілковиту інтерактивність процесу, створюємо умови усвідомлення студентами інтернальності своєї поведінки, розвиваємо відповідальність, готуємо студентів до написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт, також можемо виявити обдарованих студентів, які мають науковий потенціал.

Маємо досвід використання цієї методики іншими викладачами, асистентами. Зазвичай це потребує попереднього тренування і роз'яснення деяких моментів, прикладів, але відбувається досить швидко. Сподіваємося матеріали цієї статті доповнять і полегшать опанування нею науково-педагогічними кадрами і подальше її використання у професійному навчанні здобувачів вищої освіти.

References

1. Бойко-Бузиль Ю. Ю., Горбенко С. Л. Методика викладання психології у вищій школі: навч. посіб. Київ: Атіка, 2012. 272 с.
Boyko-Buzil, Yu. Yu., Horbenko, S. L. (2012). *Metodyka vykladannya psykholohiyi u vyshchiiy shkoli* [Methodology of teaching psychology in higher education: teaching]: education manual. Kyiv, Ukraine: Atika.
2. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Методика та організація наукових досліджень із психології: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 360 с.
Bochelyuk, V. Y., Bochelyuk, V. V. (2008). *Metodyka ta orhanizatsiya naukovykh doslidzhen' iz psykholohiyi* [Methodology and organization of scientific research in psychology: teaching]: education manual. Kyiv, Ukraine: Tsentr uchbovoyi literatury.
3. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
Vazhynskiy, S. E., Shcherbak, T. I. (2016). *Metodyka ta orhanizatsiya naukovykh doslidzhen'* [Methodology and organization of scientific research] : education manual. Sumy, Ukraine: SumSPU named after A. S. Makarenko.
4. Видра О. Г. Дослідження особливостей усвідомлення студентами причин своєї поведінки і результатів у навчанні. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Випуск 130. С. 189–192.
Vydra, O. H. (2015). *Doslidzhennya osoblyvostey usvidomlennya studentamy prychnyn svozeyi povedinky i rezul'tativ u navchanni* [Study of the peculiarities of students' awareness of the reasons for their behavior and results in education]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*. Issue 130. 189–192.
5. Видра О. Г. Соціальна психологія: навч.-метод. посіб. Чернігів: ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2008. 64 с.
Vydra, O. H. (2008) *Sotsial'na psykholohiya* [Social psychology]: educational and methodological manual. Chernihiv, Ukraine: T. H. Shevchenko ChSPU.
6. Видра О. Г. Формування і розвиток відповідальності у студентів вищих навчальних закладів освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Випуск 100. С. 75–77.
Vydra, O. H. (2012). *Formuvannya i rozvytok vidpovidal'nosti u studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv osvity* [Formation and development of responsibility among students of higher education institutions]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*. Issue 100. 75–77.
7. Романовський О. Г. Методика викладання психології: навч. метод. посіб. Харків: ФОП Панов А. М., 2019. 51 с.
Romanovsky, O. H. (2019). *Metodyka vykladannya psykholohiyi* [Methodology of teaching psychology]: educational and methodological manual. Kharkiv, Ukraine: FOP Panov A. M.
8. Jones, E. E., Nisbett, R. E. The Actor and the Observer: Divergent Perceptions of the Causes of Behavior, in: Jones E. E., Kelley H. H., Nisbet R. E., Valins S., Weiner B. *Attribution: Perceiving the Causes of Behavior*. Morristown, General Learning Press, 1971. 79–94.

Vydra O.

ORCID 0000-0001-9281-915X

PhD in Psychological Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Pedagogy,
Psychology and Methodology of Technological Education,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: vidrik7@gmail.com

**METHODS OF FAMILIARIZING STUDENTS WITH THE PROCEDURE
OF SCIENTIFIC PSYCHOLOGICAL RESEARCH
IN THE CYCLE OF INTRODUCTORY CLASSES IN PSYCHOLOGY**

*The main direction of the article and the **purpose** of the work is to highlight the methodological experience of familiarizing students of pedagogical and classical specialties with the procedure of scientific psychological research in the cycle of introductory classes in psychology.*

The article describes the content of practical work, during which it is possible to effectively, affordably and meaningfully acquaint students with the procedure of scientific psychological research. Practical work contains elements of competition, is interactive, close to life experience, meets modern requirements of psychology teaching methods. The nuances of the methodology of practical work, psychological comments are given.

*The **methodology** is built on the basis of the experience of scientists and teachers who considered the issues and problems of the methodology of teaching psychology and the basis of scientific psychological research. In particular, work on the motivation and activation of students during practical work in psychology, the peculiarities of the pedagogical skill of a psychology teacher, the methodology and organization of scientific research in psychology.*

*The **novelty** of the work: for the first time, the method of familiarizing students with the procedure of scientific psychological research is described in detail. preparing students for writing course, bachelor's, master's theses, identifying gifted students who have scientific abilities.*

***Conclusions.** The presented content and results of the experience of introducing the method of introducing students to the procedure of scientific psychological research in the cycle of introductory classes in psychology provide an opportunity to quickly master it by both experienced teachers and young specialists with minimal time spent on preliminary training and clarification of nuances.*

Key words: *psychological culture, psychology, methodology, locus of subjective control, responsibility, internality, causal attribution.*

Стаття надійшла до редакції 13.12.2023 р.

Рецензент: доктор психологічних наук, доцент Дроздов Ю. О.